

1998 SURIYE'YE TÜRK KUVVET KULLANMA TEHDİDİNİN HUKUKİLİĞİ¹

Yrd. Doç. Dr. Özhan HANCILAR²

Özet

Ülkesindeki iç savaşın başlangıcından bu yana Suriye rejimi, Türkiye'yi asileri desteklemekle suçluyor. Yaklaşık 20 sene önce, iki komşu devletin hukukî pozisyonları tümüyle farklıydı. Öyle ki, 1998'de Türkiye, Suriye'yi ayrılıkçı Kürt silahlı grup PKK'nın lideri Abdullah Öcalan'ı ülkesinde barındırmasından caydırmak için kuvvet kullanmakla tehdit etti. Ancak uluslararası hukuk, uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmayı ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunmayı yasaklamaktadır. Uluslararası hukuku ihlal etmekten kaçınmak amacıyla Türkiye, bu yasağın tek istisnası olan meşru müdafaa hakkını, kuvvet kullanma tehdidini savunmak için ileri sürmüştür. Bu makalenin amacı, Türkiye'nin eyleminin uluslararası hukuka uygunluğunu araştırmaktır. Bu maksatla, meşru müdafaa hakkı eldeki çalışmanın temel hukukî konusu olacaktır. Olayların kısaca anılmasından sonra; makale, meşru müdafaa hakkında BM Antlaşması'na ve örf ve adet hukuku kurallarına bakacağı gibi, konuyla ilgili devlet uygulamasına ve yargı kararlarına da bakacaktır. Bu makalede, Türkiye'nin meşru müdafaa önleminin meşrulukla gayrimeşruluk arasındaki gri alanda yer aldığı ileri sürülecektir.

Anahtar Kelimeler: *Uluslararası hukuk, Suriye, Türkiye, PKK, kuvvet kullanma*

THE LEGALITY OF THE 1998 TURKISH THREAT OF FORCE AGAINST SYRIA

Abstract

Since the beginning of the civil war in its country, the Syrian regime has been accusing Turkey of supporting the rebels. Almost 20 years ago, the legal positions of these two neighbouring countries were sharply different, such that in 1998, Turkey threatened to use force against Syria to deter this country from harbouring Abdullah Öcalan, the leader of the Kurdish separatist armed group, the PKK. However, international law prohibits the threat or use of force in international relations. In order to avoid violating international law, Turkey invoked self-defence, the only exception to this prohibition, to justify its threat to use force against Syria. The aim of this article to examine the legality of the Turkish action under international law. To this end, the right of self-defence will be the central theme of the present work. After a review of the cases, the article will look at the U.N. Charter and the customary rules on self-defence as well as the relevant state practice and the case law. It will be argued in this article that the self-defensive measure of Turkey is in the gray area between legitimacy and illegitimacy.

Key Words: *International law, Syria, Turkey, PKK, use of force*

¹ Bu makale, yazarın 2010'da Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda hazırladığı "PKK Terorizmi ve Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Açısından Kuvvet Kullanma Hakkı" başlıklı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

² Pamukkale Üniversitesi, hancilar@yahoo.com

1. GİRİŞ

Türkiye, Suriye İç Savaşı'nın neden olduğu uluslararası hukuk ve politika sorunlarıyla uğraşırken; Suriye rejimi, Türkiye'nin de aralarında olduğu kimi devletleri silahlı muhalifleri destekleyerek kendisine saldırı düzenlemekle suçluyor. PKK (Partiya Karkerên Kurdistan - Kürdistan İşçi Partisi)'nin silahlı eylemlerini başlattığı 1984'den 1998'e kadarki süreçte ise, aynı gerekçeyle Türkiye Suriye'yi suçluyordu. Öyle ki, Suriye'yi kendisine yönelik PKK tehdidinin arkasında olmakla suçlayan Türkiye, 1998'de, meşru müdafaa hakkına dayanarak bu devleti savaşa tehdit etti.

Eldeki çalışma, anılan "kuvvet kullanma tehdidi"ne uluslararası hukuk perspektifinden bakacaktır. Türkiye eylemini kuvvet kullanma tehdidi düzeyinde tutmuş; uluslararası hukuk açısından daha önemli sonuçları olan kuvvet kullanma yoluna başvurmamıştır³. Krizin savaş gibi dramatik sonuçları olan bir şekilde dönüşmemesi, konunun uluslararası hukuk doktrininde hak ettiği ilgiyi görmesini engellemiştir.

Doktrindeki bu eksikliği gidermeye katkı sunma amacı da taşıyan makalede ilk olarak Suriye'nin PKK ile olan ilişkisi üzerinde durulacaktır. Ancak 1979-1998 yılları arasındaki Suriye-PKK bağlantısının gerçek boyutu, ancak gizli servisler tarafından bilinebilecek bir bilgidir ve çalışmanın yazarı dâhil olmak üzere araştırmacıların söz konusu bilgiye erişimi mümkün değildir. Bu nedenle, anılan süreçteki Suriye-PKK ilişkisi, uluslararası toplumun genel olarak kabul ettiği veriler üzerinden araştırılmıştır⁴.

Bir sonraki bölümde, olayın gelişimine ve diğer devletlerin Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidine verdiği tepkilere yer verilmiştir. Türkiye'nin eyleminin uluslararası hukuka uygunluğunun tartışıldığı bölüm ise, Türkiye'nin temel hukukî gerekçesi olan meşru müdafaa hakkına odaklanmıştır. Bu amaçla, ilk olarak, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesinin ve örf ve adet hukukunun anılan hakkın meşruiyeti için aradığı koşulların somut olayda mevcut olup olmadığı tartışılacaktır.

Sonrasında ise, PKK saldırılarının Suriye'ye izafe edilip edilemeyeceği sorusunun cevabı, hem uluslararası yargı kararlarına hem de örf ve adet hukukuna bakılarak verilmeye çalışılacaktır. Sonuç bölümünde, krizin çözülmesinden sonra iki devlet arasındaki ilişkilerden kısaca bahsedilecek ve çalışmadan elde edilen bulgular ışığında bir hukukî değerlendirme yapılacaktır.

2. SURIYE'NİN PKK'YA VERDİĞİ DESTEK (1979-1998)

Suriye'nin PKK'ya verdiği desteğin, bir dizi sorun⁵ yaşadığı Türkiye karşısında elini kuvvetlendirme ve örgütü kullanarak kuzeydeki komşusuna baskı yapma amaçlı olması muhtemeldir (Makovsky ve Eisenstadt, 1998, para. 3; Marcus, 2009, s. 87; Martin, 2000, s. 88; Migdalovitz, 1994, s. 131). Bu sorunlardan Suriye için belki de en hayafı olanı, Fırat nehrinin sularının paylaşımı konusuydu. Zira Türkiye Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında yapımını tamamladığı barajlar sayesinde, Fırat nehrinden Suriye ve Irak'a akacak

³ Kuşkusuz bunun en önemli sebebi, Suriye'nin savaşı göze alamayıp Türk taleplerini yerine getirmesi ve Abdullah Öcalan'ı ülkesinden çıkartmasıdır.

⁴ Anılan verilerden belki de en önemlisi, Suriye'nin PKK lideri Öcalan'ı yaklaşık 19 yıl boyunca ülkesinde ve kendi kontrolü altında bulunan Lübnan'ın Bekaa Vadisi'nde barındırmasıdır. Uluslararası toplum nezdinde üzerinde herhangi bir tereddüt bulunmayan bu olgu, Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidi üzerine Öcalan'ın ülke dışına çıkartılmasıyla Suriye tarafından da zımnen kabul edilmiştir.

⁵ Suriye ve Türkiye'nin soğuk savaşta rakip kamplarda yer almış olması; Suriye'nin 1939 yılında Türkiye'ye katılan Hatay üzerinde hak iddia etmesi ve Fırat nehrinin sularının paylaşımı konusundaki anlaşmazlık bu sorunlardan başlıcalarıydı. Ayrıca Türkiye Suriye'yi sınır kaçakçılığına göz yummakla, Suriye de Türkiye'yi rejim muhalifi Müslüman Kardeşler örgütüne yardım etmekle suçluyordu (Pipes, 1996, s. 53-56).

su miktarını kontrol edebilme gücünü elde etmiş; bu da, hem Irak'ın hem de Suriye'nin nehrin sularının kullanımını açısından Türkiye'ye bağımlı olma endişesini artırmıştır⁶ (Elekdağ, 1996, s. 45; Starr, 1991, s. 29). Ancak, ulaştığı boyutla PKK terörü, iki devlet arasındaki en önemli sorun hâline gelerek tarafları savaşın eşiğine getirmiştir.

Türk araştırmacılar, başta Öcalan olmak üzere PKK lider kadrosunun bir kısmının 1979 yazında Suriye'ye geçtiği konusunda mutabıktırlar (Ballı, 1991, s. 205; İmset, 1994, s. 69; Marcus, 2009, s. 73; Özcan, 1999, s. 243; Yetkin, 2004, s. 27-28). Öcalan'ın geçişin Suriye'nin yardımı olmadan gerçekleştiğini söylemesine rağmen (Birand, 1992, s. 107-108); Özcan (1999) gibi yazarlar, haklı olarak, geçişin Suriyeli yetkililerin yardımı olmadan gerçekleştiği iddiasına şüpheyle yaklaşmaktadırlar. Zira bu tür bireysel geçişlerin, bir polis devleti olan Suriye'nin "Müslüman Kardeşler" örgütüne yönelik olarak sıkı güvenlik önlemleri aldığı Suriye'nin bilgisi dışında gerçekleşmesi güç gözükmektedir (s. 244).

Suriye, Öcalan'ın ülkesine girmesine en azından göz yummuştur. Öcalan'ın Suriye'deki faaliyetleri ise, göz yummanın çok ötesine geçmiştir. Suriye'ye geçen PKK lideri, örgüt elemanlarının Bekaa vadisindeki Filistinli grupların kontrolündeki kamplara yerleştirilmesi konusunda söz konusu gruplarla anlaşmaya varmıştır. Suriye ile Filistinli gruplar arasındaki ilişkiyi bilenlerin aktardığına göre Suriye'nin onayı olmaksızın Filistinli örgütlerin herhangi bir örgüte yardım etmesi imkânsızdır (Marcus, 2009, s. 87).

Öcalan daha sonra, Türkiye'de kalan örgüt üyelerine, 50 kişilik bir grubun Suriye'ye gönderilmesi talimatını vermiştir (Özcan, 1999, s. 244; İmset, 1994, s. 85). Öcalan yeni bir direktifle sayıyı 250'ye çıkartsa da, Türkiye'de kalan kadro ancak 50 militan gönderebilmiştir (İmset, 1994, s. 85-86). Öcalan'ın Suriye'ye geçer geçmez 250 kişiyi yanına çağırması, Suriye ve Lübnan'da kurduğu bağlantının büyüklüğünü göstermektedir. Örgüt, elemanlarına askerî eğitim verme imkânına yurt dışına çıkar çıkmaz kavuşmuştur. Suriye sınırına sadece iki kilometre uzaklıkta olan PKK'nın ilk kampı Helve'nin ismi daha sonra Mahsum Korkmaz Akademisi olarak değiştirilmiştir; sadece bu kampta 1993'e kadar binlerce PKK'lı yetişmiştir⁷.

Türkiye, PKK ve Öcalan konusunda defalarca güney komşusunu uyarmış; üst düzey heyetler bu amaçla Şam'ı ziyaret etmişlerdir. Tüm bu girişimler ve I. Körfez Savaşı'ndan sonra PKK'nın Bekaa Vadisi'ndeki kamplarının kapatılmasında olduğu gibi (Özdağ, 2005, s. 72), PKK'ya verdiği desteği azalttığına ilişkin işaretlere rağmen⁸; Suriye Öcalan'ı ülkesinde barındırmaya devam etmiştir. PKK'ya verilen desteğin sürdüğünü gören Türkiye, 23 Ocak 1996 tarihinde Suriye'ye sert bir nota vermiştir.

Sonuç olarak Suriye, 1979'dan Türkiye'nin baskısıyla ülkesinden çıkardığı 1998'e değin PKK liderini ülkesinde ve kendi kontrolü altında bulunan Lübnan'ın Bekaa Vadisi'nde barındırmıştır. Örgütün Suriye ve bu devletin kontrolündeki Lübnan topraklarında 19 yıl lider düzeyinde barınması, tümüyle Suriyeli yetkililerin bilgisi ve kontrolü dâhilinde olup; söz konusu durum, Öcalan'ın Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidi üzerine ülke dışına çıkartılmasıyla Suriye tarafından da zımnen kabul edilmiştir.

⁶ Dicle ve Fırat sularının paylaşımı konusundaki sorun hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Bölükbaşı, 1993; Denk, 1997; Jongerden, 2010, Kolars ve Mitchell, 1991).

⁷ Örgüt kaynaklarına göre Suriye denetimindeki kamplarda eğitim alan eleman sayısı 10.000'in üzerindedir (Özcan, 1999, s. 248).

⁸ Olson (1994, s. 47) ve Migdalovitz'e (1994, s. 131) göre, Suriye'nin bu dönemde PKK'ya karşı aldığı önlemlerin Hafız Esad'ın ABD Başkanı Clinton'la 16 Ocak 1994'te İsviçre'nin Cenevre şehrinde gerçekleştireceği zirve öncesine rastlaması tesadüf değildir. Bu önlemlerin Suriye'nin ABD Dışişleri Bakanlığının terörü destekleyen devletler listesinden çıkartılmasına yardımcı olacağı düşünülmüş olmalıdır.

3. 1998 KRİZİ

Türkiye, Suriye'yi PKK'ya destek vermemesi ve Öcalan'ı himaye etmemesi için, gerek diplomatik yollarla gerekse yetkililerin kamuoyuna yansıyan açıklamalarıyla, 1998'den önce de uyarılmıştı. Anılan yılın Eylül ve Ekim aylarında ise Türkiye, Suriye'yi yine aynı gerekçeyle açıkça savaşla tehdit etti.

3.1. Olayların Gelişimi

İki devleti savaşın eşiğine getiren ilk açıklama, Suriye sınırındaki birlikleri denetleyen dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Atilla Ateş'ten gelmiştir. Ateş, 16 Eylül 1998'de, Öcalan'ı destekleyerek Türkiye'yi teröre bulaştıran Suriye konusunda artık sabırlarının kalmadığını ifade etmiştir (Yetkin, 2004, s. 14). Türk komutanın münferit bir tepkisi izlenimini veren bu sözler, iç ve dış kamuoyunda başlangıçta yankı bulmamıştır. Ancak dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in, 1 Ekim 1998'de, yeni yasama yılının açılış konuşmasında verdiği mesaj, Türkiye'nin bu kez kararlı olduğunun işaretidir: "...Suriye, Türkiye'ye karşı açık bir husumet politikası izlemektedir, PKK terör örgütüne aktif destek sağlamayı sürdürmektedir. Tüm uyarılarımıza ve barışçı açılımlarımıza rağmen hasmane tutumundan vazgeçmeyen Suriye'ye karşı mukabelede bulunma hakkımızı saklı tuttuğumuzu, sabrımızın taşmak üzere olduğunu bir kere daha dünyaya ilan ediyorum." (TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 62, s. 48).

İlerleyen günlerde Başbakan Mesut Yılmaz, Suriye'yi PKK'yı desteklemeye son vermeye çağırmıştır ("Turkey warns Syria", 1998). Mecliste grubu bulunan siyasî partiler ise, 7 Ekim'de, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Açıklaması" adı altında bir bildiri yayınlamak, Suriye yönetiminden durumun ciddiyetini anlayarak gerekli tedbirleri almasını ve topraklarındaki terör üslerini kapatmasını; yoksa bunun sonuçlarına katlanacağını beyan etmişlerdir. Türk ordusu da, sınıra yığınak yaparak ve sınır boyunca askerî tatbikat düzenleyerek (Özdağ, 2005, s. 101), Suriye üzerindeki baskıyı artırmıştır. Sorunun çözümü için Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek arabuluculuğa soyunmuştur (Jehl, 1998).

Suriye, Türkiye'nin baskısı karşısında Öcalan'ı ülkesinden çıkarmıştır⁹. Sonra da, 20 Ekim 1998'de Türkiye ile Adana Protokolü'nü imzalayarak PKK'nın terorist bir örgüt olduğunu kabul etmiş; PKK'nın ve tüm yan kuruluşlarının faaliyetlerini yasaklamış ve Öcalan'ın ülkesine girmesine kesinlikle izin vermeyeceğini taahhüt etmiştir¹⁰. Metne

⁹ Öcalan'ın yakalandıktan sonra verdiği bilgilere göre, Öcalan, Suriye'den 9 Ekim 1998'de ayrılmıştır (Yetkin, 2004, s. 98).

¹⁰ 21 Ekim 1998 tarihli Hürriyet gazetesinde tam metni yayımlanan protokol metnine göre:

"Mısır Arap Cumhuriyeti (MAC) Cumhurbaşkanı Sayın Hüsnü Mübarek, İran Cumhurbaşkanı Sayın Seyit Muhammed Hatemi adına İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi ve MAC Dışişleri Bakanı Amr Musa tarafından Suriye adına getirilen mesajların ışığında, terörizm ile mücadele işbirliği konusunu görüşmek üzere, isimleri ilişik listede, kayıtlı Türk ve Suriye heyetleri 19-20 Ekim 1998 tarihlerinde Adana'da bir araya gelmişlerdir. Toplantıda Türk tarafı, gelinen noktada ilişkilerde yaşanan gerginliğin giderilmesi için Mısır Cumhurbaşkanı'na sunulan Türk taahhütlerini tekrarlamıştır. Ayrıca, Türk tarafı, MAC aracılığıyla Suriye'den aldığı ve aşağıdaki taahhütleri içeren cevabı hatırlatmıştır: 1- Öcalan şu andan itibaren Suriye'de değildir ve kesinlikle Suriye'ye girmesine izin verilmeyecektir. 2-Dışardaki PKK unsurlarının Suriye'ye girmesine izin verilmeyecektir. 3- PKK kampları şu andan itibaren faaliyette değildir ve kesinlikle faaliyete geçmelerine izin verilmeyecektir.

4- Birçok PKK'lı tutuklanmış ve adalete sevk edilmişlerdir. Listeleri mevcuttur. Suriye bu listeleri tevdi etmiştir.

Suriye tarafı yukardaki hususları teyid etmiştir. Bunlara ilaveten taraflar aşağıdaki hususlarda da mutabık kalmışlardır: 1- Suriye, topraklarından kaynaklanan ve Türkiye'nin güvenlik ve istikrarını bozmaya yönelik hiçbir faaliyete karşılıklılık ilkesi çerçevesinde izin vermeyecektir. Suriye, topraklarında üzerinde, özellikle PKK'nın silah, lojistik malzeme ve parasal destek teminine ve propaganda yapmasına müsaade etmeyecektir. 2- Suriye PKK'nın terorist bir örgüt olduğunu kabul etmiştir. Ülkesinde, diğer terör örgütleri meyanında, PKK ve tüm yan kuruluşlarının bütün faaliyetlerini yasaklamıştır. 3- Suriye ülkesinde PKK'nın eğitim ve barınma amaçlı kamp ve diğer tesisler oluşturmasına ve ticari faaliyetlerine izin vermeyecektir. 4- Suriye PKK mensuplarının üçüncü bir ülkeye geçişleri için ülkesini kullanmasına müsaade etmeyecektir. 5- PKK terör örgütünün elebaşısının Suriye topraklarına girmemesi için bütün tedbirleri alacak, sınır kapılarını bu yolda talimatlandıracaktır. Taraflar, yukarıda değinilen tedbirlerin etkili ve şeffaf bir biçimde uygulanmaları yönünde bazı

bakıldığında, Türkiye'nin, Suriye yönetiminin anlaşmaya uyup uymadığını denetlemek için bir kontrol mekanizmasını devreye soktuğu da görülmektedir. Buna göre, taraflar birbirlerinin diplomatik temsilciliklerine ikişer özel görevli atayacaklardı. Türkiye bu hükme dayanarak, Şam Büyükelçiliğine iki terörle mücadele uzmanı atamıştır. Ayrıca Türkiye, *terörle mücadele bağlamında, güvenliği artırıcı tedbirlerin ve bunları etkinliğini denetlemek üzere, bir sistemin kurulmasını* protokol metninde Suriye'ye önermiş, Suriye de bu talebe kısa zamanda olumlu yanıt vermiştir (Yetkin, 2004, s. 106).

Kimi siyasî yorumcuların Suriye'nin antlaşma hükümlerine uyup uymayacağı konusundaki tereddütlerinin (Makovsky, 1999) aksine Suriye, PKK'ya verdiği desteği bütünüyle kesmiştir. PKK, bu devlet nezdindeki eski desteğine yeniden kavuşmak için Hafız Esad'ın ölümünün ardından Şam'ın kapısını bir kez daha çalmış; ancak Suriye, Adana Protokolüne sadık kalarak talebi geri çevirmiştir (Olson, 2005, s. 23).

3.2. Uluslararası Toplumun Türkiye'ye Tepkisi

Suriye sorunu uluslararası platforma taşımaktan ısrarla kaçınmış; konuyu BM gündemine de getirmemiştir. Türkiye de aynı yönde davrandığı için sorun Güvenlik Konseyinin gündemine gelmemiştir. Uluslararası tepkiler ise, Türkiye'ye sorunu barışçı yollarla çözmesi çağrılılarıyla sınırlı kalmıştır.

ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, taraflara sorunu diplomatik yollarla çözüme çağrısı yapmıştır (Ünür, 1998, s. 18). İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi, sorunun diplomasi yoluyla çözümünü umduklarını ifade etmiştir ("İran: diplomasi", 1998, s. 17). Birleşik Krallık ve Cezayir taraflara diyalog çağrısı yaparken; Fransa Dışişleri Bakanlığı durumun normalleşmesi için gösterilen çabaları desteklediklerini açıklamıştır ("Diyalog isteyenler", 1998, s. 21). Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Rusya'nın bölgedeki gerginlikten endişe duyduğunu ifade etmiştir ("Moskova'dan Ankara'ya", 1998, s. 17). Arap Birliği önce Türkiye'ye anlaşmazlığı daha fazla büyütmemeye çağrısı yaparak taraflar arasında ciddi bir diyalogun başlaması gerektiğini ifade ederken ("Arap dünyası", 1998, s. 17); daha sonra bir bildiri yayınlarak Türkiye'nin tehditlerine karşı Suriye ile dayanışma içinde olduklarını açıklamıştır ("Araplardan ortak", 1998, s. 22). Türkiye'ye karşı en sert tepki Libya'dan gelmiş; Muammer Kaddafi Suriye'ye yapılacak bir saldırıyı kendilerine yapılmış sayacaklarını ifade etmiştir ("Libya'ya saldırılmış", 1998, s. 30).

Türkiye'nin Suriye'yi PKK terörizminden sorumlu tutması karşısında da uluslararası toplumdan ciddi bir eleştiri gelmemiş; aksine Türkiye'nin müttefiki ABD, Suriye yönetimini PKK ile olan ilişkisini kesmeye çağırmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı, Suriye'yi uzun süredir uyardıklarını (Ünür, 1998, s. 18) ve bu devletten örgüte verdiği desteği çekmesini istediklerini açıklamıştır ("ABD: Apo", 1998, s. 27). Savunma Bakanı Cohen de, PKK'nın terorist bir örgüt olduğunu vurgulayarak Suriye'de faaliyet göstermesine izin verilmemesi gerektiğini söylemiştir ("ABD: Apo'yu Suriye'den", 1998, s. 18).

mekanizmalar oluşturmayı kararlaştırmışlardır.

Bu bağlamda;

a) İki ülke üst düzey güvenlik yetkilileri arasında derhâl ve doğrudan telefon hattı tesis edilecek ve kullanılmaya başlanacaktır. b) Taraflar yekdiğerinin diplomatik temsilciliklerine ikişer özel görevli atayacaklar ve bu görevliler Misyon Şefleri tarafından bulunulan ülke makamlarına takdim edilecektir. c) Türk tarafı, terörle mücadele bağlamında, güvenliği artırıcı tedbirlerin ve bunları etkinliğini denetlemek üzere, bir sistemin kurulmasını Suriye tarafına önermiştir. Suriye tarafı, bu öneriyi makamlarının onayına sunacağını ve neticesi hakkında en kısa zamanda bilgi vereceğini belirtmiştir. d) Türk ve Suriye tarafları, Lübnan'ın da muvafakatının alınması kaydıyla, PKK terörü ile mücadele konusunu üçlü çerçevede ele almayı kararlaştırmışlardır. e) Suriye tarafı, bu tutanakta sözü edilen hususların uygulanması ve somut sonuçların sağlanması için gerekli tedbirleri alacağını taahhüt etmiştir."

4. KRİZİN ULUSLARARASI HUKUK BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Meşru müdafaa hakkı kuvvet kullanma yasağının tek istisnasını oluşturduğu için, devletler kuvvete ya da kuvvet kullanma tehdidine başvurdukları zaman, genellikle meşru müdafaa iddiasında bulunmaktadırlar. Türkiye de, eyleminin gerekçesini açıkça meşru müdafaa hakkına dayandırmıştır.

4.1. Türkiye'nin Meşru Müdafaa İddiası

Türkiye, daha önce de, 23 Ocak 1996 tarihli notasıyla bu hakkını saklı tuttuğunu açıklamıştı¹¹. Anılan notada, Suriye'nin PKK'ya destek fiilleri sayıldıktan sonra, “Suriye'nin bu eylemlerinden derhâl vazgeçmediği takdirde, Türkiye doğacak bütün sonuçlarıyla meşru müdafaaaya başvurma ve can ve mal kaybından doğan zararlarının tazminini her şart altında talep etme hakkını saklı tutmaktadır...” ifadesi yer almıştı (Yetkin, 2004, s. 40).

Cumhurbaşkanı Demirel, 1998'deki krizin başlangıcında, Türkiye'nin “Suriye'ye karşı mukabelede bulunma hakkı”nı saklı tuttuğundan söz etmiştir. Hüsnü Mübarek aracılığıyla Suriye'ye verilen ultimatonda ise Türkiye'nin meşru müdafaa hakkı açık şekilde vurgulanmıştır. Ultimatonda, eğer Suriye PKK'yı desteklemekten derhâl vazgeçmezse Türkiye'nin “doğal olan meşru müdafaa hakkına başvurma ve can ve mal kaybından doğan zararlarının tazminini her şart altında talep etme hakkını” saklı tuttuğu ifade edilmiştir (Yetkin, 2004, s. 63).

4.2. Türkiye'nin Meşru Müdafaa İddiasının Hukukî Değerlendirmesi

Türkiye'nin iddiasının hukuka uygun kabul edilebilmesi için, BM Antlaşması'nın ve örf ve adet hukukunun öngördüğü meşru müdafaa hakkının hukukîlik koşullarına uyulmuş olması gerekmektedir. BM Antlaşması kuvvet kullanmayı 2(4). maddeyle ilke olarak yasaklamış¹²; meşru müdafaa hakkını ise bu yasağın tek istisnası olarak 51. maddede düzenlemiştir¹³. Silahlı saldırı ve Güvenlik Konseyine bilgi vermek 51. maddede yer alan koşullarken; orantılılık, zorunluluk ve aciliyet örf ve adet hukuku kurallarının öngördüğü koşullardır. Ayrıca PKK'nın eylemlerinin Suriye'ye izafe edilebilir olması şarttır.

4.2.1. Silahlı Saldırı

51. madde, meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesini “silahlı saldırının gerçekleşmesi” şartına bağlamıştır. Uluslararası Adalet Divanı da, Nikaragua'ya Karşı Askerî ve Benzeri Faaliyetler Davası kararında, meşru müdafaa hakkının kullanılmasını “silahlı saldırının mağduru olma” koşuluna bağlamıştır (Nikaragua, para. 195). Dolayısıyla, Türkiye'nin meşru müdafaa iddiasının hukukîliği için, PKK saldırılarının silahlı saldırı seviyesine ulaşmış olması gerekmektedir. Ancak uluslararası hukukta, PKK gibi düzensiz silahlı grupları bir yana; düzenli orduların bile hangi boyuttaki eylemlerinin silahlı saldırı sayılacağı konusu açıklığa kavuşmuş değildir.

¹¹ Hakkında resmî bir açıklama yapılmamasına rağmen ilk olarak 7 Haziran 1996 tarihli Cumhuriyet gazetesine yansıyan nota (Sarıbrahimoğlu, 1996, s. 10) için ayrıca bkz. (Aykan, 1999, s. 176; Yetkin, 2004, s. 38-40; Elekdag, 1998).

¹² “Teşkilâtın üyeleri, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir şekilde tehdit veya kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.”

¹³ “Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması hâlinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli tedbirleri almaya kadar, üye devletin doğal olan münferit veya ortaklaşa meşru müdafaa hakkına engel olmaz. Bu meşru müdafaa haklarını kullanırken üyelerin aldığı tedbirler derhâl Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin Antlaşma'ya dayanarak uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden tesisi için gerekli göreceği şekilde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.”

BM Genel Kurulunun 14 Aralık 1974’de kabul ettiği “Saldırının Tanımı Kararı”, saldırı kavramına ilişkin eldeki tek resmî tanım olarak PKK saldırılarının silahlı saldırı eşiğini aşıp aşmadığı konusunda aydınlatıcı olabilir. Karar, bir Genel Kurul kararı olarak hukukî bağlayıcılığa sahip olmasa ve “silahlı saldırı”yı değil, “saldırı fiili”ni tanımlıyor olsa da; UAD *Nikaragua* kararında Saldırının Tanımı Kararı’nın 3. maddesinin (g) paragrafının örf ve adet hukukunu yansıttığını kabul etmiştir (Nikaragua, para. 195).

Saldırının Tanımı Kararının 3. maddesi çerçevesinde meşru müdafaa hakkına başvurulabilmesi için, PKK eylemlerinin doğrudan saldırı ölçeğinde olması gerekir. Zira ilgili madde, doğrudan saldırganlık olarak nitelendirilebilecek hâlleri saydıktan sonra, (g) paragrafında, bir devletin bir başka devlete doğrudan saldırı niteliğine varan veya o boyuttaki silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çeteler, gruplar, gayrinizamî veya paralı askerler göndermesini ya da bu gibi fiillere önemli ölçüde karışmasını saldırganlık olarak tanımlamıştır.

UAD’nin *Nikaragua* yargısının yardımıyla da PKK saldırılarının silahlı saldırı eşiğini aşıp aşmadığı konusunda bazı hukukî çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Divan söz konusu kararında, bir devletin bir başka devletin ülkesine silahlı gruplar göndermesinin silahlı saldırı olarak kabul edilebilmesi için saldırının düzenli silahlı birlikler tarafından gerçekleştirildiğinde, “*boyutu ve etkileri bakımından*” “*sadece bir sınır olayı olarak değil*”, silahlı saldırı olarak nitelenebilecek bir eylem olması gerektiğini ifade etmiştir. UAD, silahlı saldırının varlığı için gerekli gördüğü bu kriterini aydınlatacak ayrıntılara girmemiş; ancak eylemin silahlı saldırı olarak kabul edilebilmesi için eylemin “*silahlı birliklerce gerçekleştirilen önemli büyüklüğe sahip eylemlerden*” olmasını şart koşmuştur (Nikaragua, para. 195). UAD’nin “boyut ve etki” ölçütü gereğince PKK eylemlerinin, “*boyutu ve etkileri bakımından*” “*sadece bir sınır olayı olarak değil, silahlı bir saldırı olarak*” nitelendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu eylemler, “*silahlı birliklerce gerçekleştirilen önemli büyüklüğe sahip eylemlerden*” olmalıdır.

Münferit PKK saldırılarının yukarıda anılan Saldırının Tanımı Kararı ve *Nikaragua* yargısı temelinde tek başlarına silahlı saldırı olarak kabulü zordur. Ancak El Kaide’nin 11 Eylül 2001’de ABD’ye karşı gerçekleştirdiği saldırılar sonrasında, kimi münferit PKK saldırılarından daha küçük ölçekteki saldırıların dahi silahlı saldırı olarak değerlendirildiği görülmektedir. Örneğin Hizbullah’ın, 2006 Temmuz’unda Lübnan-İsrail sınırında düzenlediği bir saldırıyla üç İsrail askerini öldürmesi ve ikisini kaçırması (“Lebanon crisis”, 2006) üzerine düzenlenen Güvenlik Konseyi oturumunda pek çok devlet İsrail’in meşru müdafaa hakkını açıkça tanımıştır (S/PV. 5489, 2006 ; S/PV. 5493, 2006. Ayrıca bkz. Ruys, 2008, s. 350).

PKK’nın Türkiye’nin Suriye’ye kuvvet kullanma tehdidi yöneltmesinden önce düzenlediği kimi münferit saldırılar, -ki bunların bazıları tabur büyüklüğündeki askerî hedeflere kalabalık gruplar ve ağır silahlarla gerçekleştirilmiştir- Hizbullah’ın anılan saldırısından daha büyük ölçeklidir. 1998 Eylülünden önceki son büyük PKK eylemi bunlardan biriydi ve Beytüşşebap’ta bir sınır taburuna karşı 4 Ağustos’ta düzenlendi. Saldırıda 15 asker hayatını kaybederken 25’i de yaralandı (Aydın Tarihi, Ağustos 1998).

Münferit PKK saldırılarının silahlı saldırı oluşturup oluşturmadığı tartışması bir yana, doktrinde yoğun destek bulan görüş gereğince terorist örgütler de dâhil olmak üzere düzensiz silahlı grupların süregelen eylemleri bir bütün olarak silahlı saldırı oluşturabilir (Arend ve Beck, 1994, s. 218; Brownlie, 1958, s. 731; Byers, 2002, s. 410-411; Cassese, 1989, s. 596; Dinstein, 1994, s. 200-201; Gündüz, 2000, s. 53; Rowles, 1987, s. 314).

Buna göre, eğer düzenlenen terörist eylem, süregelen bir terorist faaliyetin parçasıysa, mağdur devlete verilen sürekli bir zararın parçası olacağı için, boyutuna ve gerçekleştiği yere

bakılmaksızın silahlı saldırı olarak değerlendirilebilecektir. Bu takdirde yapılması gereken, düzenlenen son eylemi kendi başına değerlendirmeyerek, eylemin, aynı grubun geçmişte düzenlediği eylemlerle birlikte bir bütün olarak silahlı saldırı eşiğini aşıp aşmadığını araştırmak olacaktır (Dinstein, 1994, s. 200-201).

Eğer silahlı saldırı eşiği aşılmışsa, saldırıya uğrayan devlet meşru müdafaa hakkına dayanarak karşı önlemler alma yoluna gidebilecektir. Ancak her halükarda meşru müdafaa hakkının zorunluluk ve orantılılık koşullarına uyulmalıdır (Rowles, 1987, s. 314). Bu konuda verilmiş bir yargı kararı olmamasına rağmen; UAD de *Nikaragua* kararında, düzensiz silahlı grupların düzenlediği saldırıların hep birlikte silahlı saldırı olarak kabul edilebileceğini dolaylı olarak ifade etmiştir (Nikaragua, para. 231).

Ankara DGM Cumhuriyet Başsavcılığının Öcalan davasında hazırladığı iddianameye göre, PKK örgütü, 22 Şubat 1999 tarihine kadar 6.036 saldırı gerçekleştirmiş; güvenlik güçleriyle 8.257 çatışmaya girmiş; 3.071 bombalama eyleminde bulunmuş; 388 gasp, 1.046 adam kaçırmaya ve hürriyeti tahdit suçu işlemiştir. PKK'nın gerçekleştirdiği eylemler sonucu 4.472 sivil, 3.874 asker, 247 polis ve 1.225 geçici köy korucusu ölmüş; 16.362 kişi yaralanmıştır (Pirim ve Örtülü, 1999, s. 283). Bu istatistikî bilgi, PKK eylemlerinin bir bütün olarak, hem Saldırının Tanımı Kararı'nın 3. maddesi çerçevesinde “doğrudan saldırı” ölçeğinde hem de *Nikaragua* yargısında sözü edilen “*silahlı birliklerce gerçekleştirilen önemli büyüklüğe sahip eylemlerden*” olduğunu göstermektedir. Münferit PKK saldırılarının meşru müdafaa hakkına vücut vermeyeceği kabul edilse dahi, bu saldırılar süreklilik arz etmektedir ve bir bütün olarak değerlendirildiği takdirde silahlı saldırı oluşturacak boyuttadır¹⁴.

4.2.2. Güvenlik Konseyine Bilgi Vermek

BM Antlaşması'nın 51. maddesinin lafzı gereğince, meşru müdafaa hakkını kullanan devletler haklarını kullanırken aldıkları tedbirleri Güvenlik Konseyine derhâl bildirmekle yükümlüdür. Bildirimin yapılmamış olmasına rağmen, alınan karşı tedbirlerin meşru müdafaa çerçevesinde alınan tedbirlerden olduğu açıksa, bildirim koşuluna uymamak meşru müdafaa hakkının ileri sürülmesine engel olmayacaktır. Ayrıca meşru müdafaa hakkının kullanılmasına konu olan olayın doğrudan değil, dolaylı yollarla Konseyin önüne gelmesi de mümkündür (Dinstein, 1994, s. 211).

Türkiye Güvenlik Konseyini bilgilendirmemiştir. Türkiye'nin Konsey tarafından krizi tırmandıran taraf olmakla suçlanmaktan çekindiği için konuyu Konseyin gündemine taşımaktan çekinmiş olması muhtemeldir (Aykan, 1999, s. 179). Konseye bildirim koşulunu yerine getirmemek Türkiye'nin meşru müdafaa iddiasını zayıflatmamıştır. Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidinin meşru müdafaa hakkına dayandığı açıktır. Ayrıca Güvenlik Konseyi sorunu kendiliğinden gündemine alabileceği gibi Suriye de sorunu Konseyin önüne götürebilirdi. Ancak her iki ihtimal de gerçekleşmemiştir.

4.2.3. Zorunluluk, Orantılılık ve Aciliyet

BM Antlaşması'nın 51. maddesinin metninde yer almasa da, örf ve adet hukuku kurallarının aradığı zorunluluk, orantılılık ve aciliyet koşullarının meşru müdafaa hakkının hukuka uygunluk şartları olduğu kabul edilmektedir (Dinstein, 1994, s. 244). Orantılılık ilkesinin matematiksel olarak belirlenmesinin imkânsızlığına rağmen, somut olayda bunun belirlenmesi güç değildir. Çünkü eylem sadece kuvvet kullanma tehdididir. Tehdit Öcalan'ın Suriye'den çıkartılmasına yetmiş, kuvvet kullanımına gerek kalmamıştır. Türkiye'nin karşı

¹⁴ Ruys da, PKK saldırılarını silahlı saldırı olarak nitelendirmektedir (Ruys, 2008, s. 350).

önlemi kuvvet kullanmanın doğuracağı ciddi sonuç ve kayıplara yol açmamış; dolayısıyla Türkiye meşru müdafaa hakkının orantılılık koşulunu ihlâl etmemiştir.

Zorunluluk koşulu açısından ise Türkiye, sorunu barışçı yollarla çözmek ve Suriye'nin PKK'ya verdiği desteği kesmek için pek çok diplomatik girişim yapmış; ama bir sonuç elde edememiştir. Artan terör olayları nedeniyle Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı tarafından 27 Aralık 1991'de sınır güvenliği konusunda uyarılan Suriye'nin Ankara Büyükelçisi, 7 Ocak 1992'de Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin tarafından aynı konuda yine uyarılmıştır (Aydın Tarihi, Aralık 1991, Ocak 1992). 3 Mart 1992'de, bu kez Başbakan Demirel PKK'nın Bekaa Vadisi'ndeki varlığı konusunda büyükelçiyi uyarmıştır (Aydın Tarihi, Mart 1992). Türkiye PKK terörüyle ilgili olarak Suriye'ye pek çok heyet de göndermiştir. 1993 Kasımında, Başbakanlık Başdanışmanı Volkan Vural başkanlığındaki bir Türk heyeti Suriye'ye giderek Esad'la görüşmüştür ("Esad: PKK'yı", 1993). Ziyaret sonrasında Vural, "*Türkiye ve Suriye arasındaki gergin ilişkileri görüşme yoluyla düzeltme yollarının aranacağını*" söylemiştir (Aydın Tarihi, Kasım 1993).

Türkiye'nin girişimlerinden bazıları en üst düzeyde gerçekleşmiştir. Başbakan Turgut Özal 1987 Temmuzunda Suriye'ye giderek Öcalan'ın iadesini istemiş; ancak kendisine PKK liderinin Suriye'de olmadığı cevabı verilmiştir (Aydın Tarihi, Temmuz 1987). Ocak 1993'te Başbakan Demirel Suriye'de Devlet Başkanı Esad'la PKK ve Öcalan konusunu görüşmüş; ancak yine PKK liderinin Suriye'de olmadığı yanıtını almıştır (Yetkin, 2004, s. 32).

Sezgin ve Demirel'in ziyaretlerinin ardından Suriye'nin örgüte verdiği destek en azından belli bir süre için azalmış, ancak son bulmamıştır. Nitekim Demirel, 1995 Eylülünde, bu sefer Cumhurbaşkanı sıfatıyla, Öcalan'ın hâlâ Suriye'de yaşadığından şikâyet ediyorken; Dışişleri Bakanı Erdal İnönü, Ankara'ya Suriyeli meslektaşı Faruk El Şara'ya ülkesinin PKK konusundaki endişelerini anlatıyordu (Aydın Tarihi, Eylül 1995). Türkiye'nin, yukarıda anılan 23 Ocak 1996 tarihli notası da Suriye'nin PKK politikasını değiştirmeye yetmemiştir. Anılan tüm girişimler, Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidinden önce sorunu barışçı yollarla çözmek için gerekli çabayı sarf ettiğini göstermektedir.

Aciliyet koşulu için ise, kuvvet kullanma tehdidinin silahlı saldırı oluşturan terör eyleminden hemen sonra ya da mantıklı bir süre içerisinde yöneltip yöneltmediğine bakmak gerekmektedir. Kuvvet kullanma tehdidinden önce gerçekleştirilen son büyük PKK saldırısı yukarıda anıldığı gibi 4 Ağustos 1998'de düzenlenmiştir. Ancak anılan saldırının da, tıpkı öncesinde ve sonrasında gerçekleşen terör saldırıları gibi, süregelen bir terorist faaliyetin parçası olduğu düşünüldüğünde, silahlı saldırının Suriye ile yaşanan kriz sırasında da sürmekte olduğu söylenebilir. Üstelik eğer bir gecikme söz konusuysa; bu, Türkiye'nin sorunu çözmek için barışçı yollarda ısrar etmesinden kaynaklanmaktadır¹⁵. Dolayısıyla Türkiye aciliyet koşulunu ihlâl etmemiştir.

4.2.4. PKK'nın Eylemlerinin Suriye'ye İfade Edilebilirliği

Türkiye'nin meşru müdafaa iddiasının uluslararası hukuka uygun kabul edilebilmesi için, Suriye'nin PKK saldırılarından dolayı sorumlu tutulabilir olması gerekmektedir. Terorist örgütlere ve diğer düzensiz silahlı gruplara hangi tür ve ölçüde verilen desteğin devleti silahlı saldırıdan sorumlu kılacağı konusunda uluslararası hukukta bir açıklık yoktur. Antlaşmaların konu hakkında herhangi bir hüküm içermemesi, yargı kararları ile örf ve adet hukuku kurallarına bakmayı zorunlu kılmaktadır.

4.2.4.1. Uluslararası Yargı Kararları Işığında

¹⁵ Elekdağ, (1996) Türkiye'nin bu hareketsizliğini eleştirmekte ve meşru müdafaa hakkının ileri sürülmesini ve BM Antlaşması'nın 2(4). maddesini ihlâl eden Suriye'ye karşı harekete geçilmesini savunmaktadır (s. 47-49).

UAD'nin *Nikaragua* yargısındaki doktrinde “etkin kontrol” ölçütü olarak adlandırılan görüşü gereğince, hukukî sorumluluğun doğması için devletin düzensiz grubun askerî ya da paramiliter operasyonlarının etkin kontrolüne sahip olduğunun ispatlanması gerekmektedir (Nikaragua, para. 109, 115). Ayrıca Divan, *asilere silah veya lojistik veya başka tür destekler sağlamayı* silahlı saldırı saymayarak bunları meşru müdafaa hakkını doğuran fiiller olarak görmemiştir (Nikaragua, para. 195, 247). PKK gibi lider kültürüne dayanan bir örgütün kurucu liderini başkentinde barındırmak Suriye'yi örgüt üzerinde çok etkili kılmış; en azından PKK'nın Suriye'nin politikası dışına çıkmasını engellemiştir. Ancak UAD'nin “etkin kontrol” ölçütü, devletin sorumluluğu açısından çok yüksek bir eşiği temsil ettiği için; Öcalan'ı barındırmak, Suriye'nin PKK saldırıları üzerinde etkin kontrole sahip olduğu ortaya konmadığı sürece, anılan eşiğin altında kalacaktır.

UAD'nin *Tahran* yargısı esas alındığında da sonuç değişmeyecektir. Anılan kararda, Tahran'daki ABD Büyükelçiliği'nin basılarak elçilik personelinin rehin alınmasıyla ilgili olarak, eylemcilerin saldırı sırasında İran'ın görevlisi ya da organı olarak resmî bir statüye sahip olduklarına dair bir belirti olmadığına; bu nedenle de eylemlerin İran'a izafe edilemeyeceğine hükmedilmiştir (Tahran, para. 58). PKK liderlerinin ve silahlı unsurlarının Suriye'nin görevlisi ya da organı olarak resmî bir statüye sahip olduklarına dair bir belirti olmadığına göre, *Tahran* kararı gereğince de PKK saldırılarının Suriye'ye izafe edilmesi mümkün olmayacaktır.

Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin *Tadic* kararı gereğince Suriye'nin hukukî sorumluluğunun doğabilmesi için ise, bu devletin PKK saldırılarına ilişkin özel emir ve talimat vermesi gerekmemektedir; ancak Suriye, örgütün eylemlerinin planlanması ve denetlenmesine katılmış olmalıdır. Zira EYUCM, Yugoslavya'nın Bosnalı Sırp güçler ile olan ilişkisini saptarken, devletin devlet dışı grubun askerî eylemlerini organize etmesi, koordine etmesi ve planlaması hâlinde devletin sorumlu olacağını öngörmüştür (Tadic, para. 137, 145). Her ne kadar *Tadic* yargısının devletin sorumluluğuna ilişkin eşiği *Nikaragua* ve *Tahran* kararlarına göre daha düşük olsa da; *Tadic* kararı da, devlet dışı grupların eylemlerine destek, teşvik veya göz yumulmasını yeterli görmeyip devletin özel şahıs ya da grupları yönetmesi ya da kontrol altında tutması şartını aramaktadır. Bu nedenle Suriye'nin sorumluluğunun gündeme gelmesi *Tadic* kararı gereğince de güçtür.

4.2.4.2. Örf ve Adet Hukuku Işığında

Harry, asilere silah, lojistik veya diğer destekleri silahlı saldırı saymayan Divanın bu yargısının uluslararası hukuk ile devletlerin uygulaması arasındaki uyumun azalması sonucunu doğuracağını daha 1987'de yazmıştı (Harry, 1987, s. 1303). Yazarın öngörüsü 2001'de gerçekleşmiş; 11 Eylül saldırılarından sonra ABD ve müttefiklerinin Afganistan'a karşı kullandıkları kuvvet¹⁶, uluslararası toplumdan çok geniş destek görmüştür. Bu geniş desteğe dayanılarak, örf ve adet hukukunun terörü destekleyen devletlere karşı kuvvet kullanılmasına izin verecek şekilde evrildiği (Travalio ve Altenburg, 2003, s. 109; Kirgis, 2001, para. 3); *Nikaragua* ve *Tahran* yargılarının artık örf ve adet hukukunu yansıtmadığı ileri sürülmüştür (Travalio ve Altenburg, 2003, s. 105). Gerçekten de uluslararası toplum, Afgan yönetiminin 11 Eylül saldırılarından dolayı sorumlu olduğunu kabul etmiş görmektedir. Ancak bu geniş konsensusun, devletin devlet dışı aktörlerin eylemlerinden sorumlu olmasının kapsamının genişlediğinin işareti olduğunu söylemek için henüz çok

¹⁶ 11 Eylül 2001 terör saldırılarından Afganistan'da üslenmiş olan Usama Bin Ladin ve örgütü El Kaide'yi sorumlu gösteren ABD, Afganistan'dan Ladin ve diğer El Kaide militanlarının kendisine teslimini istemiş; talebin reddi üzerine, Birleşik Krallık'la birlikte, Afganistan'a ve Afganistan'da bulunan El Kaide üslerine karşı 7 Ekim 2001'de bir saldırı başlatmıştır (Murphy, 2002, s. 237-238).

erkendir (Trapp, 2007, s. 156). Tek örneklik bir pratiğin meşru müdafaa hakkının kapsamını genişleten yeni bir örfi kural olarak kabulü çok güçtür¹⁷.

Devletlerin uygulamasındaki 11 Eylül saldırılarından sonraki eğilimin, dolaylı saldırılar karşısında meşru müdafaa hakkının daha kolay kullanılabilir olması yönünde (Ruys ve Verhoeven, 2005, s. 296) olduğu doğrudur. Ancak devletler, meşru müdafaa hakkının devletler arasında gerçekleşen geleneksel yapısına aykırı olarak doğrudan, aralarında terorist grupların da olduğu düzensiz silahlı grupları hedef almışlar; meşru müdafaa hakkını da bunlara karşı kullanmışlardır. Bir başka deyişle ABD'nin 2001'de Afganistan'a karşı kuvvet kullanmasından sonra, düzensiz silahlı gruplara destek verdiği iddia edilen devletleri doğrudan hedef alarak meşru müdafaa hakkının kullanıldığı bir başka örneğe rastlanmamıştır.

5. SONUÇ

Eldeki çalışma, Türkiye'nin 1998'de Suriye'ye yönelttiği kuvvet kullanma tehdidinin meşru olup olmadığı sorusunun yanıtını aramıştır. Kanımızca Türkiye'nin aleyhine gözükten en önemli husus, PKK eylemlerinin Suriye'ye izafe edilmesindeki güçlüktür. Düzensiz silahlı gruplara verilen hangi tür desteğin devlete izafe edilerek dolaylı saldırıya vücut vereceği konusunda uluslararası hukukta bir açıklık mevcut değildir. Başta BM Antlaşması olmak üzere uluslararası sözleşmeler bu konuda bir düzenleme getirmemektedir. Bu da, konu hakkında hüküm verebilmek için uluslararası yargı organlarının kararlarına ve örf ve adet hukukuna bakma zorunluluğunu doğurmaktadır. Ancak, gerek *Nikaragua*, *Tahrán* ve *Tadic* kararları; gerekse örf ve adet hukuku kuralları ışığında, PKK'nın faaliyetlerinden dolayı Suriye'yi sorumlu tutmak zor gözükmektedir. Anılan yargı kararlarının, devletin sorumluluğuna ilişkin olarak belirlediği eşikler yüksektir ve Suriye'nin PKK'ya verdiği destek bunların altında kalmaktadır. Suriye'nin PKK saldırılarından sorumlu tutulabilmesi için eldeki son imkân, örf ve adet hukukunun terörü destekleyen devletlere yönelik kuvvet kullanma fiillerini meşru kılacak şekilde evrilmiş olma ihtimalidir. Ancak, kimi yazarlarca bu evrime işaret ettiği savunulan ABD'nin 2001 Afganistan müdahalesi ve eyleme verilen geniş uluslararası destek, tek örneklik bir uygulama olarak kalmıştır. Dolayısıyla Afganistan'a yönelik ABD saldırısının yeni bir örfi kural doğurduğunu savunmak oldukça güçtür.

Eylemin meşruluğu açısından Türkiye'nin lehine olan hususlar da mevcuttur. Bunlardan ilki, BM Antlaşması'nın 51. maddesinin meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için öngördüğü en önemli koşul olan "silahlı saldırı"nın kanımızca gerçekleşmiş olmasıdır. Bazılarında onlarca güvenlik görevlisinin hayatını kaybettiği münferit saldırılar bir yana, PKK eylemleri süregelen bir saldırı faaliyetinin parçasıydılar ve toplamda silahlı saldırı eşliğini aşmışlardı. Türkiye'nin lehine olan ikinci husus ise, eyleminin meşru müdafaa hakkının orantılılık ilkesini ihlal etmemiş olmasıdır. Türkiye, eylemini tehdit seviyesinde tutup kuvvet kullanma aşamasına geçmeyerek orantılılık ilkesine kanımızca tam olarak bağlı kalmış; bu sayede, uluslararası tepkilerin asgarî düzeyde kalmasını sağlamıştır.

Lehe ve aleyhe olan argümanlar bir arada değerlendirildiğinde, varılan sonuç, eylemin, meşruluk ile gayri meşruluk arasındaki çizgide durduğudur. Uluslararası hukuk açısından yukarıda anılan nedenlerle tartışmalı bir fiil olan Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidi, Suriye'nin PKK'ya olan desteğini kesmesine neden olmuştur. Bu da, en azından belli bir süre için dostça ilişkilerin önünü açmıştır. Siyasî gözlemcilerin, iki devlet arasındaki ilişkilerde yakın zamanda bir değişiklik beklenmediği, ancak uzun dönemde bir düzelmeye olabileceği yönündeki yorumlarını (Olson, 2005, s. 23) da aşan biçimde ilişkiler kısa dönemde büyük

¹⁷ Benzer görüş için bkz. (Allo, 2010, s. 152).

mesafe kat etmiştir¹⁸. Daha sonra Dışişleri Bakanlığı ve Başbakanlık yapacak olan Ahmet Davutoğlu'nun 2008'de kaleme aldığı makalesinde ifade ettiği şekliyle taraflar arasındaki ilişkinin düzeyi, 5-10 sene öncesiyle kıyaslandığı zaman, bölgenin geri kalanı için model teşkil eder hâle gelmiştir (Davutoğlu, 2008, s. 80).

Söz konusu durumun, Türkiye'nin 1998 Krizi'nde zirveye ulaşan Suriye karşıtı hukukî ve siyasî duruşu dikkate alındığında tümüyle yeni ve tamamen zıt bir pozisyon olduğuna kuşku yoktur (Aras ve Polat, 2008, s. 511). İki devlet arasındaki bahar havası Suriye İç Savaşı'na kadar sürmüştür. İç Savaş sırasında ise roller, uluslararası hukuk açısından tersine dönmüştür. BM Güvenlik Konseyi'ne gönderdiği mektuplarla artık Suriye, Türkiye'yi muhalif silahlı grupları desteklemekle suçlamaktadır (S/2017/98).

KAYNAKÇA

ABD: Apo Şam'da. (1998, 10 Ekim). *Hürriyet*, 27.

ABD: Apo'yu Suriye'den kovun. (1998, 11 Ekim). *Milliyet*, 18.

Allo, A. K. (2010). Ethiopia's armed intervention in Somalia: The legality of self-defense in response to the threat of terrorism. *Denver Journal of International Law and Policy*, 39, 139-167.

Arap dünyası telaşlandı. (1998, 5 Ekim). *Milliyet*, 17.

Araplardan ortak bildiri: Suriye'nin yanındayız. (1998, 11 Ekim). *Hürriyet*, 22.

Aras, B. ve Polat, R. K. (2008). From conflict to cooperation: desecuritization of Turkey's relations with Syria and Iran. *Security Dialogue*, 39 (5), 495-515.

Arend, A. C. ve Beck, R. J. (1994). 'Don't Tread on Us': International law and forcible state responses to terrorism. *Wisconsin International Law Journal*, 12, 153-218.

Aykan, M. B. (1999). The Turkish-Syrian crisis of October 1998: a Turkish view. *Middle East Policy*, 6 (4), 174-191.

Ballı, R. (1991). *Kürt Dosyası*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Başlamış, C. (1998, 7 Ekim). Moskova'dan Ankara'ya yayılım ateşi. *Milliyet*, 17.

Birand, M. A. (1992). *Apo ve PKK*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Brownlie, I. (1958). International law and the activities of armed bands. *International and Comparative Law Quarterly*, 7, 712-735.

Bölükbaşı, S. (1993). Turkey challenges Iraq and Syria: The Euphrates dispute. *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, 16 (4), 9-33.

Byers, M. (2002). Terrorism, the use of force and international law after 11 September. *International and Comparative Law Quarterly*, 51, 401-414.

Case Concerning United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States of America v. Iran), Judgment of 24 May 1980, *ICJ Reports*, 1980, 3-65.

Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment of 27 June 1986, *ICJ Reports*, 1986, 14-546.

¹⁸ Sadece Başbakan Erdoğan'ın Aralık 2009 Şam ziyaretinde 50 adet anlaşma, mutabakat muhtırası ve işbirliği protokolü imzalanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2009. Ayrıca bkz. Duran, 2011, s. 511-512).

- Cassese, A. (1989). The international community's legal response to terrorism. *International and Comparative Law Quarterly*, 38, 589-608.
- Denk, E. (1997). *Ortadoğu'da Su Sorunu Bağlamında Dicle ve Fırat*, Ankara: Serajans.
- Davutoğlu, A. (2008). Turkey's foreign policy vision: an assessment of 2007. *Insight Turkey*, 10 (1), 77-96.
- Dinstein, Y. (1994). *War, Aggression and Self Defence*. New York: Grotius Publications.
- Diyalog isteyenler. (1998, 6 Ekim). *Milliyet*, 21.
- Duran, H. (2011). Adana Protokolü sonrası Türkiye-Suriye ilişkileri. K. İnat ve M. Ataman (Ed.), *Ortadoğu Yıllığı* içinde (501-518). Sakarya: Açılım Kitap.
- Elekdağ, Ş. (1996). 2 ½ war strategy. *Perceptions*, 1 (1), 33-57.
- Elekdağ, Ş. (1998, 21 Eylül). Suriye'ye karşı strateji yokluğu. *Milliyet*. Erişim adresi: www.milliyet.com.tr/1998/09/21/yazar/elekdag.html
- Esad: PKK'yı desteklemiyoruz. (1993, 7 Kasım). *Milliyet*, 13.
- G.A. Res. 3314, U.N. GAOR 29th Sess., U.N. Doc. A/9631 (1974)
- Gündüz, A. (2000). *Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler Örnek Kararlar*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Harry, M. A. (1987). International law: the right of self-defence and the use of armed force against states aiding insurgency. *Southern Illinois University Law Journal*, 11, 1289-1303.
- İmset, İ. (1994). *PKK - Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı (1973-1992)*. Ankara: Turkish Daily News Yayınları.
- İran: diplomasi yolu. (1998, 8 Ekim). *Hürriyet*, 17.
- İşte tarihi anlaşma. (1998, 21 Ekim). *Hürriyet*, 7.
- Jehl, D. (1998, 5 Ekim). Mubarak visits Syria in effort to defuse crisis with Turkey. *The New York Times*. Erişim adresi: <http://www.nytimes.com/1998/10/05/world/mubarak-visits-syria-in-effort-to-defuse-crisis-with-turkey.html>
- Jongerden, J. (2010). Dams and politics in Turkey: utilizing water, developing conflict. *Middle East Policy*, 17 (1), 137-143.
- Kirgis, F. L. (2001). Israel's intensified military campaign against terrorism. *The American Society of International Law*, 6 (9), Erişim adresi: <https://www.asil.org/insights/volume/6/issue/19/israels-intensified-military-campaign-against-terrorism>
- Kolars, J. F. ve Mitchell, W. A. (1991). *The Euphrates River and the Southeast Anatolia Development Project*. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Lebanon crisis - week one. (2006, 19 Temmuz). *BBC*, Erişim adresi: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5179434.stm
- Libya'ya saldırılmış sayarım. (1998, 7 Ekim). *Hürriyet*, 30.
- Makovsky, A. ve Eisenstadt, M. (1998). Turkish-Syrian relations: a crisis delayed?. *Policy Watch*, No. 345, October 14, Erişim adresi: <http://www.washingtoninstitute.org/templateC05.php?CID=1223>

- Makovsky, A. (1999). Defusing the Turkish-Syrian crisis: whose triumph?. *Middle East Insight*, Erişim adresi: <http://www.washingtoninstitute.org/templateC06.php?CID=383>
- Marcus, A. (2009). *Kan ve İnanç & PKK ve Kürt Hareketi*. (A. Alkan, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Martin, L. (2000). "Turkey's national security in the Middle East," *Turkish Studies*, 1 (1), 83-106.
- Migdalovitz, C. (1994). Türkiye'nin Kürt sorunu ve ABD politikası. (M. Güven, Çev.) *Avrasya Dosyası*, 1 (2), 119-137.
- Murphy, J. F. (2002). Contemporary practice of the United States relating to international law. *American Journal of International Law*, 96, 237-263.
- Olson, R. (1994). The Kurdish question and geopolitical and geostrategic changes in the Middle East after the Gulf War. *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, 17 (4), 44-67.
- Olson, R. (2005). *Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001*. (S. Elik, Çev.) Ankara: Orient Yayınları.
- Özcan, N. A. (1999). *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi, Yöntemi*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Özdağ, Ü. (2005). *Türkiye'de Düşük Yoğunluklu Çatışma ve PKK*. Ankara: Üç Ok Yayıncılık.
- Pipes, D. (1996). *Syria Beyond the Peace Process*. Washington, The Washington Institute for Near East Policy.
- Pirim, O. ve Örtülü, S. (1999). *Ömerli Köyünden İmralı'ya PKK'nın 20 Yıllık Öyküsü*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Rowles, J. P. (1987). Military responses to terrorism: substantive and procedural constraints in international law. *American Society of International Law Proceedings*, 81, 307-317.
- Ruys, T. (2008). Quo Vadit Jus ad Bellum?: a legal analysis of Turkey's military operations against the PKK in Northern Iraq. *Melbourne Journal of International Law*, 12, 334-364.
- Ruys, T. ve Verhoeven, S. (2005). Attacks by private actors and the right of self-defence. *Journal of Conflict and Security Law*, 10 (3), 289-320.
- Sarıbrahimoğlu, L. (1996, 7 Haziran). Operasyonlar ocakta başladı. *Cumhuriyet*, 10.
- Starr, J. R. (1991). Water wars. *Foreign Policy*, No. 82, 17-36.
- T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü. Ayın Tarihi, Erişim adresi: <http://ayintarihi.com/>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2009). Türkiye - Suriye YDSİK 1. Toplantısı Ortak Bildirisi, 22-23 Aralık, Şam. Erişim adresi: http://www.mfa.gov.tr/turkiye---suriye-ydsik-1-toplantisi-ortak-bildirisi_-22-23-aralik_-sam.tr.mfa
- The Prosecutor v. Dusko Tadic, Prosecutor v. Dusko Tadic, Appeals Chamber, Judgment - IT-94-1 [1999] ICTY 2 (15 July 1999)

- Trapp, K. N. (2007). Back to Basics: Necessity, Proportionality, and the Right of Self-Defence against Non-State Terrorist Actors. *International and Comparative Law Quarterly*, 56, 141-156.
- Travalio, G. M. ve Altenburg, J. (2003). Terrorism, state responsibility, and the use of military force. *Chicago Journal of International Law*, 4, 97-119.
- Turkey warns Syria on helping Kurd rebels (1998, 12 Ekim). *The New York Times*. Erişim adresi: <http://www.nytimes.com/1998/10/12/world/world-news-briefs-turkey-warns-syria-on-helping-kurd-rebels.html>
- U.N. Doc. S/2017/98, 2017.
- U.N. Doc. S/PV. 5489, 2006.
- U.N. Doc. S/PV.5493, 2006.
- Ünür, E. (1998, 3 Ekim). ABD diplomatik çözüm istiyor. *Hürriyet*, 18.
- Yetkin, M. (2004). *Kürt Kapanı: Şam'dan İmralı'ya Öcalan*, İstanbul: Remzi Kitabevi.